

ORD OM ORD

Mange ord i språket vårt har en opprinnelse som for lengst er glemt, og ofte kan vi heller ikke uten videre tenke oss til hva ordene egentlig betyr. Vi håper leserne vil finne glede i en spalte der vi vil ha små epistler om ord vi bruker til daglig, men som de færreste av oss kan forhistorien til. I denne spalten er det mer enn ønskelig med innlegg fra leserne. Det sitter vel kolleger rundt om i landet med kunnskap på feltet, og her får de altså muligheten til å utfolde seg for et bredt publikum!

En celle – i helvete

Ordet *cella* er latinsk og betyr kammer. Den indoeuropeiske roten til ordet er *kel* som betyr skjule. Ordet ble opprinnelig brukt om et sted man oppbevarte frukt, olje eller vin. Det er lett å se at det engelske *cellar*, det tyske *Keller* og derav vårt *kjeller* (latinsk *c* uttales som *k*) er direkte av ledet av *cella*. En *cellarius* var en kjellermester, på tysk forkortet til *Kellner* og på norsk: *kelner*. Seinere fikk ordet *cella* mer betydningen av et lite, lukket rom og var da naturlig å bruke når man med mikroskopet for første gang så en celle.

C i begynnelsen av et latinsk ord endres ofte til h i germansk, og ordet *hall* er derfor en germansk avledning av *celle*. Den gang dette ordet oppstod var en hall et rom som gav beskyttelse, altså skjulte menneskene for sol og regn. Det engelske *hell*, på tysk *Hölle* og vårt *helvete* er også en avledning av *celle*, selv om beskyttelsesaspektet da forlengst hadde vandret heden. Ordet *cellulose* er satt sammen av *cellula* (lite kammer) og *-ose* som ofte ble brukt i kjemiske termer. Endelsen *osus* betyr full av, på fransk het det *eux* og vi finner endelsen igjen i religiøs, porøs, tuberkuløs og rigorøs.

Georg – den allergiske kirurgen

Tre av ordene over har mye felles etymologisk sett, med stavelsene *erg/org/urg*.

Mannsnavnet Georg kommer fra gresk, *georgos*. *Ge* har betydningen jord (jfr geologi, geografi) mens *ergon* betyr arbeide. Georg er altså opprinnelig jordbruker. Allergi har også endelsen *erg(on)*, mens forstavelsen *all(os)* betyr annet, allergi betyr altså «annet arbeide», «noe som arbeider anderledes». Ordet allergi ble skapt av den østerrikske barnelegen Clemens von Pirquet (1874–1929). Han har jo fått sitt navn udødeliggjort ved piquetprøven, men gjorde altså andre faglige observasjoner også. Forstavelsen *all* finner vi også i allegori, som er en språklig konstruksjon der man beskriver bilder som symboler på fenomener (jfr metafor), det man sier beskriver altså noe annet.

Kirurg er et ord som er avledet av det greske *cheirurgia*. Første del av ordet, *cheir* betyr hand, mens andre del *urgon* er forvridning av *ergon*. En *kirurg* er altså en som arbeider med hendene. På gammel-fransk ble ordet omskrevet til *surgerie*, på tur over den engelske kanal ble det *surgery* og yrkesutøveren heter da *a surgeon*. Ordet *organ* har også samme opprinnelse, det er en omskriving av *ergon*, og man har da valgt et ord som beskriver funksjonen mer enn strukturen og utseendet til de ulike kroppsdelene. Ord som energi, metallurg og liturgi er også avledet av det greske *ergon*, arbeide.

Navnet på grunnstoffet *Argon* med atomnummer 18 er en sammentrekning av *a-ergon*, ikke arbeidende, ikke aktiv. Dette grunnstoffet lar seg ikke forbinde med andre grunnstoffer. Den kjemiske forklaringen på dette er at Argon er en edelgass med 8 elektroner i ytterste skall, de som husker noe fra kjemien vet da at slike atomer er svært fornøyd med det de har og ikke tar opp eller gir fra seg elektroner. Dermed binder de seg heller ikke til andre atomer.

Jannike Reymert

Kilder:

Johan H. Rossbach: Polydoras bok. Pax forlag AS, Oslo, 1997.

